

45 NĂM NGHIÊN CỨU QUAN HỆ QUỐC TẾ CỦA ĐÔNG NAM Á: THÀNH TỰU VÀ NHỮNG VẤN ĐỀ ĐẶT RA

VÕ XUÂN VINH*

Với tư cách là một Viện nghiên cứu khu vực học⁽¹⁾ hay nghiên cứu các vấn đề của khu vực⁽²⁾ với một trong các chức năng là 'nghiên cứu về các nước Đông Nam Á và các khu vực có quan hệ...'⁽³⁾ nên ngay từ những ngày đầu thành lập, Viện Nghiên cứu Đông Nam Á (tiền thân là Ban Đông Nam Á 1973-1983) xác định nghiên cứu 'quan hệ quốc tế của các nước Đông Nam Á, các khu vực có quan hệ'⁽⁴⁾ là một trong những lĩnh vực nghiên cứu trọng tâm của Viện. Trong suốt 45 năm xây dựng và phát triển, nghiên cứu quan hệ quốc tế của Đông Nam Á đã đạt được nhiều thành tựu nhưng vẫn còn không ít những vấn đề đặt ra. Trong khuôn khổ của bài viết này, chúng tôi đề cập những thành tựu cơ bản về nghiên cứu quan hệ quốc tế của Viện Nghiên cứu Đông Nam Á trong 45 năm qua từ ba cấp độ chủ yếu: (1) quan hệ giữa các quốc gia Đông Nam Á với nhau; (2) quan hệ giữa các quốc gia Đông Nam Á với các nước lớn ngoài khu vực; và (3) quan hệ giữa ASEAN với các nước lớn, đồng thời chỉ ra những hạn chế trong lĩnh vực

nghiên cứu về quan hệ quốc tế của Viện trong thời gian qua.

1. Những thành tựu nghiên cứu về quan hệ quốc tế của Đông Nam Á

1.1. Về quan hệ giữa các quốc gia Đông Nam Á

Quan hệ giữa các quốc gia Đông Nam Á, đặc biệt là mối quan hệ lấy Việt Nam làm chủ thể trong quan hệ với nhiều quốc gia Đông Nam Á khác là một trong những chủ đề được quan tâm nhất của các nhà nghiên cứu trong Viện thời gian vừa qua. Trong bối cảnh Việt Nam coi mối quan hệ với các quốc gia láng giềng, đặc biệt là Lào và Campuchia, là những ưu tiên hàng đầu trong chính sách đối ngoại, việc nghiên cứu về quan hệ giữa Việt Nam với hai quốc gia này cũng như quan hệ giữa ba nước Việt Nam-Lào-Campuchia đã đạt được nhiều thành tựu quan trọng với nhiều đề tài được thực hiện, nhiều nghiên cứu được công bố.

Có thể nói rằng *quan hệ Việt Nam-Lào* là mối quan hệ được quan tâm nghiên

* TS. Võ Xuân Vinh, Viện Nghiên cứu Đông Nam Á

cứu nhiều nhất của Viện. Mỗi quan hệ này được nghiên cứu trên nhiều bình diện khác nhau với các tác giả như Phạm Nguyên Long, Phạm Đức Thành, Vũ Công Quý, Nguyễn Lệ Thi, Nguyễn Hào Hùng, Trương Duy Hòa, Đức Ninh, Nguyễn Duy Dũng, Nguyễn Ngọc Lan... Mỗi quan hệ truyền thống, tình đoàn kết, mối quan hệ đặc biệt và lịch sử quan hệ Việt Nam-Lào nói chung từ những năm đầu thiết lập quan hệ ngoại giao được thể hiện qua các bài viết *Quan hệ hữu nghị truyền thống Việt Nam-Lào* của Nguyễn Lệ Thi (Hội thảo khoa học nhân dịp Kỷ niệm 40 năm quan hệ ngoại giao và 25 năm ký kết Hiệp ước hữu nghị và hợp tác Việt Nam-Lào, Học viện Quan hệ Quốc tế, 2002), *Quan hệ đặc biệt Việt Nam-Lào* của Phạm Đức Thành (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 3, 2004), *Quan hệ hợp tác Việt Nam - Lào từ 1977 đến 2003* của Vũ Công Quý (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 3, 2004), *Tình đoàn kết truyền thống Việt Nam-Lào trong lịch sử* của Nguyễn Hào Hùng (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 9, 2008).

Tìm hiểu sâu hơn về lĩnh vực chính trị, ngoại giao trong quan hệ Việt Nam-Lào, kể từ giai đoạn hai nước đang trong thời kỳ đánh đuổi ngoại xâm bảo vệ tổ quốc đến giai đoạn hiện nay, có các nghiên cứu như *Hợp tác ngoại giao Việt Nam-Lào một mặt trận quan trọng trong sự nghiệp đấu tranh hoàn thành cách mạng giải phóng dân tộc của hai nước (1962-1975)* của Nguyễn Hào Hùng (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 5, 2007), *Nhìn lại 55 năm quan hệ chính trị-ngoại giao Việt Nam-Lào (1962-2017)* của Trương Duy Hòa (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 9, 2017), *Phối hợp ngoại giao giữa*

Việt Nam và Lào từ 1975 đến nay của cùng tác giả Trương Duy Hòa (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 7, 2007). Từ góc độ hợp tác nghiên cứu khoa học xã hội giữa hai nước, Nguyễn Duy Dũng và Trần Thị An có bài viết *Hợp tác nghiên cứu khoa học xã hội Việt Nam-Lào: Thành tựu, kinh nghiệm, những vấn đề đặt ra và giải pháp* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 9, 2017). Mối quan hệ đặc biệt Việt Nam-Lào trong văn học Lào được nhà nghiên cứu Lương Ninh phân tích rõ trong bài viết *Về quan hệ đặc biệt Việt Nam - Lào trong văn học Lào* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 1, 2003).

Trong bối cảnh mới khi cả Việt Nam và Lào tăng cường mở cửa, hội nhập sâu rộng với khu vực và thế giới, bên cạnh những cơ hội, hai nước cũng phải đối mặt với nhiều thách thức lớn. Những nội dung này được phân tích kỹ trong các nghiên cứu như *Mối quan hệ Việt Nam - Lào những năm đầu thế kỷ XIX* của Lương Ninh và Lệ Thi (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 4, 2005), *Phát triển quan hệ hợp tác Việt Nam-Lào trong bối cảnh mới* của Nguyễn Duy Dũng (Khoa học xã hội Việt Nam, số 6, 2012), *Về những nhân tố thuận lợi và khó khăn trong quan hệ Việt Nam - Lào hiện nay* của Nguyễn Hào Hùng (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 3, 2004), *Một số giải pháp tăng cường quan hệ Việt Nam-Lào hiện nay* của Nguyễn Ngọc Lan (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 9, 2017).

Từ góc nhìn của các nhân tố tác động đến quan hệ Việt-Lào có các nghiên cứu như *Sự gia tăng ảnh hưởng của Trung Quốc tại Lào và tác động của nó đến Lào và quan hệ Lào - Việt Nam* (Đề tài cấp Bộ, Trương Duy Hòa chủ nhiệm, 2013-2014),

Hành lang kinh tế Đông-Tây và tác động của nó đến Lào và quan hệ Việt Nam-Lào (Trương Duy Hòa, Nghiên cứu Đông Nam Á, Số 11, 2008) hay *Vai trò của cộng đồng người Việt ở Lào trong mối quan hệ Việt Nam-Lào* (Nhiệm vụ cấp Bộ, Phạm Đức Thành chủ nhiệm, 2006).

Cũng như quan hệ Việt Nam-Lào, **quan hệ Việt Nam-Campuchia** là một lĩnh vực trọng tâm trong nghiên cứu quan hệ quốc tế của Viện Nghiên cứu Đông Nam Á từ những năm đầu thành lập. Mối quan hệ giữa hai nước trong lịch sử, đặc biệt là trong giai đoạn hai nước liên minh chống xâm lược nước ngoài có các nghiên cứu như *Quan hệ Việt Nam-Campuchia trong thế kỷ qua* của Phạm Nguyên Long (Bài hội thảo khoa học, 1983), *Quan hệ Việt Nam-Campuchia trong lịch sử* của Nguyễn Hào Hùng và Nguyễn Lệ Thi (Kỷ yếu hội nghị chào mừng cách mạng Campuchia toàn thắng, Ban Đông Nam Á, 1979), *Liên minh Việt Nam-Campuchia, một trong những nhân tố giành thắng lợi của cách mạng Campuchia* của Phạm Đức Thành (Thông tin khoa học xã hội, số 4, 1979), *Chính sách đối ngoại cực kỳ phản động của bọn Pôn Pốt-Iêng Xa-ry đối với Việt Nam từ 1951-1979* của Phạm Đức Thành (Bài tham luận hội thảo khoa học, Viện Khoa học xã hội, 1980). Nguyễn Thành Văn cũng đã công bố một số nghiên cứu về lịch sử quan hệ Việt Nam-Campuchia như *Quan hệ ngoại giao giữa Việt Nam Dân chủ cộng hòa và Vương quốc Campuchia từ năm 1954-1970* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 8, 2011), *Nhìn lại 50 năm quan hệ Việt Nam-Campuchia (1967-2017)* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 6, 2017).

Quan hệ Việt Nam-Campuchia trong khoảng 10 năm trở lại đây tiếp tục được Nguyễn Thành Văn công bố trong các nghiên cứu như *Một số vấn đề nổi bật trong quan hệ Việt Nam-Campuchia những năm đầu thế kỷ XXI* (Đề tài cấp cơ sở, 2014), *Nhìn lại quan hệ hợp tác song phương Việt Nam-Campuchia trong năm 2006* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 1, 2007), *Một số vấn đề nổi bật trong quan hệ Việt Nam-Campuchia năm 2012* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 3, 2013) và *Tình hình chính trị Campuchia và tác động đến quan hệ Việt Nam-Campuchia* (Đề tài cấp cơ sở, 2013).

Trong bối cảnh vận động không ngừng của tình hình chính trị, kinh tế và xã hội của mỗi nước cũng như những biến động không ngừng của khu vực và quốc tế, đặc biệt là sự can dự của các nước lớn vào khu vực ngày càng tăng, một số nghiên cứu cũng đã có những nghiên cứu đề xuất các giải pháp để tăng cường, nâng cao hiệu quả quan hệ hợp tác giữa hai nước. Các nghiên cứu đáng chú ý trong các lĩnh vực này bao gồm *Một số giải pháp nhằm tăng cường quan hệ và nâng cao hiệu quả hợp tác toàn diện giữa Việt Nam-Campuchia giai đoạn 2013-2020* (Nhiệm vụ hợp tác khoa học Nghị định thư, Nguyễn Sỹ Tuấn chủ nhiệm, 2013-2015), *Một số giải pháp thúc đẩy quan hệ Việt Nam-Campuchia hiện nay* (Nguyễn Thành Văn, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 3, 2017).

Quan hệ ba nước Việt Nam-Lào-Campuchia cũng là chủ đề được quan tâm nghiên cứu từ những ngày đầu Viện mới được thành lập với một số nghiên cứu như *Thế kỷ đoàn kết đấu tranh và toàn thắng của nhân dân Việt Nam-Lào-Campuchia*

(Phạm Nguyên Long, Hội nghị khoa học về Campuchia, 1976), *Tình bạn chiến đấu Lào-Việt Nam-Campuchia trong lịch sử* (Nguyễn Thị Quế, Báo cáo khoa học Hội nghị khoa học về Campuchia, Ủy ban Khoa học xã hội, 1989).

Trong bối cảnh ra đời của các cơ chế hợp tác tiểu khu vực, đặc biệt là sự ra đời của Tam giác phát triển Việt Nam-Lào-Campuchia (2002), cơ chế hợp tác này đã được nhiều cán bộ của Viện quan tâm nghiên cứu với một số công trình được công bố của các tác giả như Nguyễn Duy Dũng (*Tam giác phát triển Việt Nam-Lào-Campuchia: Từ Lý thuyết đến thực tiễn*, Nguyễn Duy Dũng chủ biên, NXB Khoa học xã hội, 2010; *Đặc điểm và tiềm năng của tam giác phát triển Việt Nam-Lào-Campuchia*, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 3, 2008), Nguyễn Huy Hoàng (*Quản lý và hợp tác quản lý rủi ro trong vùng tam giác phát triển Việt Nam-Lào-Campuchia*, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 7, 2010) và Lê Phương Hoà (*Tiến trình kết nối thể chế trong tam giác phát triển Việt Nam-Lào-Campuchia và kết quả bước đầu*, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 11, 2014; *Các nhân tố tác động đến vùng tam giác phát triển Việt Nam-Lào-Campuchia*, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 12, 2012). Lĩnh vực hợp tác an ninh và phát triển giữa ba nước trong bối cảnh mới được Trần Khánh phân tích trong nghiên cứu *Thúc đẩy hợp tác an ninh và phát triển giữa Việt Nam-Lào-Campuchia trong bối cảnh mới* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 9, 2014).

Bên cạnh các mối quan hệ Việt Nam-Lào, Việt Nam-Campuchia và Việt Nam-Lào-Campuchia, **quan hệ Việt Nam-Thái**

Lan cũng là mối quan hệ được nhiều cán bộ của Viện quan tâm nghiên cứu trong những năm qua. Lịch sử quan hệ hai nước được phân tích, lý giải ở nhiều chiều cạnh khác nhau trong các công trình như *Quan hệ Việt Nam-Thái Lan trong những năm 90* (Nguyễn Tương Lai chủ biên, NXB KHXH, 2001), *Quan hệ Việt Nam-Thái Lan trong lịch sử* (Nguyễn Lê Thi, Hội nghị khoa học về Thái Lan lần thứ nhất, Ban Đông Nam Á, 1980), *25 năm quan hệ Việt Nam-Thái Lan* (Nguyễn Thị Quế, Nghiên cứu lịch sử, số 6, 2001), *30 năm quan hệ Việt Nam-Thái Lan* (Nguyễn Thị Quế, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 4, 2006), *Lịch sử quan hệ Thái Lan-Việt Nam trước 1991* (Hà Lê Huyền, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 11, 2015).

Tìm hiểu mối quan hệ Việt Nam-Thái Lan trong bối cảnh của ASEAN có các nghiên cứu của Phạm Đức Thành về *Quan hệ Việt Nam-Thái Lan trong bối cảnh của ASEAN* (Vietnam-Thailand relations in the context of ASEAN, ISA Publishing House, 1997), *Quan hệ Việt Nam-Thái Lan* (trong cuốn sách ASEAN-Vấn đề và triển vọng, NXB KHXH, 1997).

Quan hệ giữa hai nước từ những năm đầu thế kỷ XXI và triển vọng của mối quan hệ này được thể hiện trong các nghiên cứu của Nguyễn Tương Lai (*Làm gì để phát triển mối quan hệ Việt Nam-Thái Lan trong tương lai*, bài tham luận Hội thảo, Trường Đại học Chulalongkorn, 2001), Nguyễn Thu Mỹ (*Triển vọng hợp tác kinh tế Việt Nam-Thái Lan*, Hội thảo khoa học Đoàn kết Á-Phi, Cairo, 1990), Hà Lê Huyền (*Quan hệ chính trị, an ninh Việt Nam - Thái Lan 10 năm đầu thế kỷ XXI*,

Đề tài cấp Viện, 2015; *Quan hệ chính trị - ngoại giao giữa Thái Lan và Việt Nam từ năm 2001 đến nay*, Nghiên cứu Ấn Độ và Châu Á, số 11, 2015).

Trong bối cảnh của sự thay đổi mạnh mẽ ở Myanmar bắt đầu từ sự kiện chính quyền quân sự trao quyền lãnh đạo đất nước cho chính phủ bán dân sự, các nhà nghiên cứu của Viện cũng đã có những nghiên cứu về **quan hệ Việt Nam-Myanmar** hoặc có nội dung liên quan như *Tăng cường đối tác hợp tác Việt Nam-Myanmar trong bối cảnh mới của Trần Khánh* (Strengthening Cooperative Partnership between Vietnam and Myanmar in the New Context, Southeast Asian Studies, 2014), Võ Xuân Vinh (*Biến đổi chính trị, kinh tế ở Myanmar từ 2011 đến nay: bối cảnh, nội dung và tác động*, Võ Xuân Vinh chủ biên, NXB KHXH, 2015). **Quan hệ Việt Nam-Indonesia** được đề cập trong bài viết *Quan hệ của Chủ tịch Hồ Chí Minh và Tổng thống Sukarno- Nền tảng cho mối quan hệ Việt Nam và Indonesia trong những năm vừa qua* (Hoàng Thị Giang, Bài hội thảo khoa học, Trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn Tp.Hồ Chí Minh, 2015).

Ngoài quan hệ Việt Nam và một số quốc gia Đông Nam Á, cũng đã có một số nghiên cứu bàn về quan hệ song phương giữa một số quốc gia Đông Nam Á khác (ngoài Việt Nam). Bàn về **quan hệ Lào-Thái Lan** có một số bài viết của Nguyễn Hào Hùng (*Quan hệ Lào-Thái trong lịch sử*, Kỷ yếu hội nghị khoa học về Thái Lan, Bài Hội thảo, Ban Đông Nam Á, 1978), Nguyễn Thị Quế, (*Quan hệ Thái Lan-Lào (trước năm 1975)*, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 3,

2000). Bàn về **quan hệ Campuchia-Thái Lan** có bài viết *Quan hệ Campuchia-Thái Lan* của Phạm Đức Thành (Kỷ yếu Hội thảo khoa học về Campuchia, Ban Đông Nam Á, 1980). Quan hệ Indonesia-Malaysia những năm 60 và 70 của thế kỷ XX được Trần Thị Hà tìm hiểu trong *Quan hệ chính trị giữa Indonesia và Malaysia giai đoạn 1957-1965* (Đề tài cấp Cơ sở, 2013) và *Sự can thiệp từ bên ngoài trong cuộc đối đầu quân sự Indonesia và Malaysia những năm 1963-1966* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 5, 2013).

1.2. Về quan hệ giữa các nước Đông Nam Á với các nước lớn ngoài khu vực

Cũng như nghiên cứu về quan hệ giữa các nước Đông Nam Á, nghiên cứu về quan hệ giữa các quốc gia Đông Nam Á với các nước lớn bên ngoài khu vực tập trung lấy **Việt Nam** làm chủ thể là chủ yếu, trong đó việc nghiên cứu quan hệ Việt Nam-Trung Quốc và Việt Nam-Ấn Độ được quan tâm nhiều hơn cả. Về quan hệ giữa Việt Nam và Trung Quốc, các nghiên cứu cần được kể đến bao gồm *Quan hệ Việt Nam-Trung Quốc qua một số công trình nghiên cứu trên tạp chí "Nghiên cứu Trung Quốc" 5 năm qua* (Trần Độ, Nghiên cứu Trung Quốc, số 3, 2000), *Triển vọng buôn bán qua biên giới Việt Nam và Trung Quốc* (Nghiên cứu Trung Quốc, số 1, 2000) và *So sánh quan hệ buôn bán Trung Quốc-Việt Nam và Trung Quốc-Liên bang Nga* (bài tham luận Hội thảo, 1994) của Nguyễn Thế Tăng, *Tác động của sự gia tăng hợp tác ASEAN - Trung Quốc đến quan hệ Việt Nam - Trung Quốc (thời kỳ hậu Chiến tranh lạnh)* (Trần Khánh, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 1, 2005).

Quan hệ Việt Nam-Mỹ được làm rõ trong nghiên cứu *Tác động của quan hệ Việt Nam-Mỹ đến an ninh và phát triển của Việt Nam hiện nay* (Trần Khánh và Trần Lê Minh Trang, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 12, 2015). Quan hệ Việt Nam-Nhật Bản trên lĩnh vực kinh tế được phản ánh trong bài viết *Triển vọng hợp tác kinh tế Việt Nam-Nhật Bản* (Nguyễn Thu Mỹ, Nghiên cứu Nhật Bản, số 2, 1995). Bàn về quan hệ Việt Nam-Liên minh châu Âu có nghiên cứu *Quan hệ Việt Nam - Liên minh Châu Âu từ 1995 đến nay* của Đàm Huy Hoàng (Nghiên cứu châu Âu, số 1, 2002). Vũ Tuyết Loan có bài viết *Nhìn lại 35 năm quan hệ Việt Nam-Australia* (Tạp chí Cộng sản, số 2, 2008).

Quan hệ Việt Nam-Ấn Độ được quan tâm nghiên cứu khá nhiều với các bài viết của Nguyễn Huy Hoàng (*Nhìn lại 30 năm quan hệ kinh tế Việt Nam-Ấn Độ*, Nghiên cứu Đông Nam Á, 2001), Trương Sỹ Hùng (*Hồ Chí Minh với quan hệ Việt Nam và Ấn Độ*, Tạp chí Cộng sản, số 8, 2015), Võ Xuân Vinh (*Việt Nam trong chính sách hướng Đông của Ấn Độ*, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 2, 2005; *Vị thế của Việt Nam trong chính sách hướng Đông của Ấn Độ xét từ góc độ các mục tiêu chính sách*, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 9, 2010; *Quan điểm của Ấn Độ về tranh chấp chủ quyền ở Biển Đông và tác động của nó đến quan hệ Việt Nam-Ấn Độ*, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 2, 2013, *Vietnam-India Relations in the Light of India's Look East Policy*, Sapru House Paper, Indian Council of World Affairs, No.2, 2012; *Vietnam-India Relations in the Post-Cold War: Current Situation and Prospects*, World Focus, No.371-372, 2010;

New Developments in Vietnam-India Relations, World Focus, No.383-384, 2011; *Vietnam-India Maritime Cooperation*, Maritime Affairs, No.13, 2017).

Bên cạnh Việt Nam, quan hệ giữa một số nước Đông Nam Á với các nước lớn cũng được quan tâm nghiên cứu từ nhiều bình diện khác nhau. Nghiên cứu về **quan hệ giữa Lào với các nước lớn** chủ yếu tập trung vào mối quan hệ Lào-Trung Quốc với các nghiên cứu đáng quan tâm như *Sự gia tăng ảnh hưởng của Trung Quốc tại Lào và tác động của nó đến Lào và quan hệ Lào - Việt Nam* (Đề tài cấp Bộ, 2013-2014), *Sự gia tăng ảnh hưởng của Trung Quốc tại Lào trong những năm gần đây* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 6, 2014) của Trương Duy Hòa, *Đánh giá, dự báo tác động của việc điều chỉnh chiến lược và phương thức phát triển mới của Trung Quốc tới Lào, Campuchia và gợi mở chính sách cho Việt Nam* (Nguyễn Duy Dũng chủ biên, Đề tài cấp Bộ, 2014-2015), *Tác động của quan hệ Trung-Lào đến hoạt động kinh tế của cộng đồng người Hoa ở Lào từ sau năm 1989* (Dương Văn Huy, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 10, 2012), *Quan hệ văn hóa- giáo dục- đào tạo hiện nay giữa Trung Quốc và Lào* (Lê Thị Hòa, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 2, 2014).

Nghiên cứu về **quan hệ của Campuchia với các nước lớn** cũng chủ yếu tập trung vào mối quan hệ giữa nước này với Trung Quốc với các nghiên cứu như *Sự gia tăng ảnh hưởng của Trung Quốc ở Campuchia và tác động của nó đến Campuchia và quan hệ Campuchia-Việt Nam* (Nguyễn Sỹ Tuấn chủ nhiệm, Đề tài cấp Bộ, 2013-2014), *Sự tiến triển của quan*

hệ đối tác hợp tác chiến lược toàn diện Campuchia - Trung Quốc (Nguyễn Thành Văn, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 6, 2014), *Quan hệ Campuchia-Trung Quốc trong tương quan với các nước lớn* (Nguyễn Văn Hà, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 10, 2010), *Sự gia tăng trong quan hệ của Trung Quốc với Campuchia* (Dương Văn Huy, Nghiên cứu Quốc tế, số 94, 2013), *Sự gia tăng ảnh hưởng của Trung Quốc ở Campuchia trong những năm đầu thế kỷ XXI* (Nguyễn Thành Văn, Tạp chí Khoa học và Chiến lược Công an, số 4, 2013). Quan hệ giữa Campuchia với Trung Quốc và Mỹ được phản ánh trong *Đánh giá xu hướng quan hệ chính trị- ngoại giao giữa Campuchia với Trung Quốc và Mỹ* (Dương Văn Huy, Tạp chí Quan hệ Quốc phòng, số 26, 2014). Quan hệ giữa Campuchia và Mỹ được Nguyễn Thành Văn phân tích rõ trong bài viết *Quan hệ Campuchia- Mỹ từ năm 1954 đến năm 1965* (Tạp chí Nghiên cứu Lịch sử, số 7, 2011).

Quan hệ giữa Thái Lan và các nước lớn, đặc biệt là với Trung Quốc, Mỹ, Nhật Bản cũng được các nhà nghiên cứu của Viện quan tâm nghiên cứu trong những năm qua. Trong số đó, quan hệ Thái Lan-Trung Quốc vẫn được quan tâm hơn cả với nghiên cứu như *Thái Lan trong chính sách của Trung Quốc đối với Đông Dương từ đầu 1979 tới nay* (Nguyễn Thu Mỹ, Bài hội thảo khoa học, 1983), *Thái Lan trong chính sách Đông Dương của Cộng hòa nhân dân Trung Hoa 1978-1985* (Nguyễn Thu Mỹ, Bài hội thảo khoa học, Viện Hàn lâm khoa học Liên Xô, 1986), *Mấy nét khái quát về quan hệ kinh tế Trung Quốc-Thái Lan những năm gần đây* (Trần Độ, Nghiên

cứ Trung Quốc, số 4, 2000), *Quan hệ chính trị ngoại giao Thái Lan-Trung Quốc trong những năm 90* (Nguyễn Thị Quế, Kỷ yếu Hội nghị Đông phương học Việt Nam lần thứ hai, Đại học Quốc gia Hà Nội, 2003), *Nhìn lại quan hệ Thái Lan-Trung Quốc sau 40 năm phát triển* (Nguyễn Thu Mỹ, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 7, 2015). Bàn về cạnh tranh giữa Mỹ và Trung Quốc ở Thái Lan có bài viết *Thái Lan trong chiến lược cạnh tranh ảnh hưởng giữa Trung Quốc và Mỹ thời kỳ hậu Chiến tranh Lạnh* (Nguyễn Quốc Toàn và Dương Văn Huy, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 1, 2014). Quan hệ giữa Mỹ và Thái Lan được phản ánh trong bài tham luận *Mối quan hệ giữa Mỹ và Thái Lan trước những diễn biến ở Đông Dương từ năm 1975 đến nay* của Nguyễn Khánh Vân (Viện Nghiên cứu Đông Nam Á, 1983). Quan hệ giữa Thái Lan và Nhật Bản trên một số khía cạnh được Nguyễn Quế Thương phân tích trong các bài viết *Sự tiến triển trong quan hệ chính trị- pháp lý giữa Thái Lan và Nhật Bản cuối thế kỷ XIX* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 10, 2013), *Quan hệ Thái Lan-Nhật Bản trong Chiến tranh thế giới II* (Tham luận hội thảo, Trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn Hà Nội, 2006).

Quan hệ giữa Myanmar và các nước lớn trở thành chủ đề nghiên cứu được một số cán bộ nghiên cứu của Viện quan tâm nghiên cứu kể từ khi nước này tiến hành cải cách lớn vào năm 2011. Tương tự như trường hợp Campuchia, Lào và Thái Lan, mối quan hệ giữa Myanmar và Trung Quốc cũng được quan tâm hơn cả với các nghiên cứu như *Quan hệ đối ngoại của Myanmar với Trung Quốc giai đoạn 1988-2003*

(Nghiên cứu Đông Nam Á, số 11, 2015) và *Quan hệ đối ngoại của Myanmar với Trung Quốc dưới thời chính phủ Thein Sein (2011-2015)* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 9, 2016) của Đàm Thị Đào, *Quan hệ Trung Quốc - Myanmar giai đoạn 2003 - 2013* (Đàm Huy Hoàng, Đề tài cấp Cơ sở, 2015), *Chính sách của Myanmar đối với Trung Quốc từ khi cải cách dân chủ (2011) tới nay* (Dương Văn Huy, Đề tài cấp cơ sở, 2014). Quan hệ giữa Myanmar và Mỹ được phản ánh trong bài viết *Những tiến triển trong quan hệ của Mỹ với Myanmar từ năm 2011 tới nay* (Dương Văn Huy và Lương Lâm Quỳnh, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 10, 2014). *Cạnh tranh chiến lược của Trung Quốc, Mỹ và Ấn Độ ở Myanmar: Thực trạng và triển vọng* là tiêu đề của bài viết của Trần Khánh đăng trên Nghiên cứu Quốc tế, số 4, 2012.

Quan hệ giữa Singapore và các nước lớn, đặc biệt là trong bối cảnh Trung Quốc trỗi dậy, cũng đã được một số cán bộ nghiên cứu của Viện tiến hành trong những năm qua. Một số nghiên cứu cần được kể đến bao gồm *Quan hệ Trung Quốc-Xingapo trong những năm gần đây* của Trần Độ (Nghiên cứu Trung Quốc, số 1, 2002), *Quan hệ Singapore - Trung Quốc từ sau Chiến tranh Lạnh đến nay* (Đề tài cấp Cơ sở, 2015) và *Đối sách của Singapore trước sự trỗi dậy của Trung Quốc từ đầu thế kỷ XXI đến nay* của Đàm Huy Hoàng (Nghiên cứu Trung Quốc, số 12, 2016). Về quan hệ giữa Australia và Singapore, Vũ Tuyết Loan có bài viết *Quan hệ hợp tác thương mại và đầu tư Australia - Xingapo từ 1996 đến nay* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 2, 2004).

Quan hệ giữa Indonesia, Malaysia, Philippines và các nước lớn cũng đã có một số công trình được công bố như *Quan hệ Australia - Indônêxia từ 1996 đến nay* của Vũ Tuyết Loan (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 4, 2004), *Quan hệ Trung Quốc - Indonesia từ sau chiến tranh lạnh kết thúc tới nay* của Đàm Huy Hoàng (Nghiên cứu Trung Quốc, số 5, 2011). Đàm Huy Hoàng cũng đã có một số nghiên cứu về quan hệ Malaysia-Trung Quốc như *Quan hệ Trung Quốc - Malaysia từ 1991-2013* (Đề tài cấp Cơ sở, 2014), *Quan hệ Trung Quốc - Malaysia từ khi Chiến tranh Lạnh kết thúc đến nay* (Nghiên cứu quốc tế, số 3, 2015). Bàn về quan hệ giữa Philippines và Australia, Vũ Tuyết Loan có bài tham luận hội thảo *Quan hệ Australia và Philippin* (Viện Nghiên cứu Đông Nam Á, 1998).

1.3. Về quan hệ giữa ASEAN với các nước lớn

Trung Quốc là quốc gia láng giềng, có ảnh hưởng hàng đầu đến quá trình phát triển và hội nhập của khu vực Đông Nam Á, đặc biệt là kể từ khi ASEAN ra đời (1967). Trong bối cảnh đó, nghiên cứu về **quan hệ ASEAN-Trung Quốc** trên nhiều bình diện đã được một số nhà nghiên cứu của Viện tiến hành như Nguyễn Thế Tăng, Nguyễn Thu Mỹ, Trần Khánh, Đàm Huy Hoàng, Nguyễn Huy Hồng, Nguyễn Văn Hà. Nguyễn Thế Tăng đã có các bài viết như *Quan hệ kinh tế Trung Quốc-ASEAN và tác động của nó tới quan hệ kinh tế Việt Nam-ASEAN* (bài tham luận hội thảo, 1992), *Hợp tác kinh tế Trung Quốc-ASEAN: Cơ hội và thách thức* (Nghiên cứu Trung Quốc, số 6, 1999). Nguyễn Thu Mỹ đã công bố bài viết *Quá trình phát triển*

quan hệ ASEAN-Trung Quốc (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 5, 2006). Các nghiên cứu của Trần Khánh về mối quan hệ này bao gồm *Sự tiến triển trong quan hệ ASEAN - Trung Quốc* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 2, 2004), *Người Hoa trong quan hệ ASEAN-Trung Quốc* (Nghiên cứu Trung Quốc, số 6, 2004), *Tác động của môi trường địa chính trị Đông Nam Á đang thay đổi đến quan hệ ASEAN - Trung Quốc thập niên đầu thế kỷ XXI* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 1, 2006), *Tác động của sự gia tăng hợp tác ASEAN - Trung Quốc đến quan hệ Việt Nam - Trung Quốc (Thời kỳ hậu Chiến tranh Lạnh)* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 1, 2005), *Xu hướng tăng cường hợp tác kinh tế và chiến lược của Trung Quốc với Đông Nam Á trong 2 thập niên đầu thế kỷ XXI* (viết chung với Đàm Huy Hoàng, Nghiên cứu Đông Nam Á, số 4, 2014). Đàm Huy Hoàng đã có khá nhiều nghiên cứu về chủ đề này như *Quan hệ ASEAN - Trung Quốc trong thập niên đầu thế kỷ XXI* (Đề tài cấp Cơ sở, 2013), *Hợp tác ASEAN - Trung Quốc trong đối phó các vấn đề an ninh phi truyền thống* (Quan hệ quốc phòng, số 4, 2012), *25 năm quan hệ ASEAN - Trung Quốc: Thành tựu, hạn chế và triển vọng* (Nghiên cứu Trung Quốc, số 10, 2016), *Quan hệ ASEAN - Trung Quốc từ đầu những năm 90 tới trước cuộc khủng hoảng tài chính - tiền tệ châu Á* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 6, 2004), *Sự thiết lập quan hệ đối ngoại ASEAN - Trung Quốc những năm 90 của thế kỷ XX và ý nghĩa của nó* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 9, 2013). Một số nghiên cứu khác đáng quan tâm về mối quan hệ này có thể kể đến là *Trung Quốc sử dụng ASEAN chống lại các*

nước Đông Dương của Nguyễn Huy Hồng (Bài tham luận hội thảo, 1981), *Điều chỉnh chính sách hợp tác của Trung Quốc những năm gần đây và tác động của nó đến phát triển kinh tế ASEAN của Nguyễn Văn Hà và Chu Trọng Chí* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 7, 2015).

Quan hệ ASEAN-Mỹ đã được một số nhà nghiên cứu của Viện quan tâm nghiên cứu như Nguyễn Huy Hồng với bài viết *Về quan hệ giữa Mỹ và ASEAN* (Bài tham luận hội thảo, Viện Nghiên cứu Đông Nam Á, 1983), Trần Khánh với các bài viết *Thái độ của Mỹ đối với tiến trình hợp tác ASEAN+3* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 1, 2007), *Can dự và cạnh tranh chiến lược Mỹ-Trung ở Đông Nam Á thập niên đầu thế kỷ XXI* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 12, 2008). *Sự tiến triển về thể chế trong quan hệ Mỹ-ASEAN từ 1977 đến 2015* là tiêu đề bài viết của Trần Lê Minh Trang đăng trên Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á, số 9, 2017.

Quan hệ ASEAN-Nhật Bản chưa thực sự có nhiều nghiên cứu được thực hiện nhưng cũng đã có một số công trình nghiên cứu ở những lĩnh vực và phạm vi khác nhau. Một số nghiên cứu được kể đến bao gồm *Quan hệ giữa Nhật Bản và các nước thành viên mới của ASEAN trong bối cảnh Đông Á đầu thế kỷ XXI* (Đề tài cấp Nhà nước, Lê Bộ Lĩnh chủ biên, 2007 - 2009), *Nhật Bản: Vai trò và những đóng góp đối với tiến trình hợp tác ASEAN+3 của Nguyễn Thu Mỹ* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 3, 2008).

Quan hệ ASEAN-Australia được Vũ Tuyết Loan công bố trong một số nghiên

cứu như *Quan hệ ngoại giao của Australia với ASEAN* (Vòng quanh Đông Nam Á, số 4, 1998). *Tác động của khủng bố đến quan hệ Australia – ASEAN* (Bài tham luận hội thảo khoa học, Viện Khoa học xã hội Việt Nam, 2004), *Triển vọng quan hệ Ôxtrâyli - ASEAN trong những năm đầu thế kỷ XXI* (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 4, 2005), *Hợp tác Australia-ASEAN và tác động của nó tới quá trình xây dựng cộng đồng ASEAN* (Bài tham luận hội thảo khoa học, Viện Khoa học xã hội Việt Nam, 2007). Mỗi quan hệ Australia-ASEAN trong giai đoạn gần đây tiếp tục được nghiên cứu, trong đó có *Quan hệ đối tác Australia - ASEAN giai đoạn 2008 -2013 và những vấn đề đặt ra của Trần Thị Hà* (Đề tài cấp Cơ sở, 2015).

Bàn về **quan hệ ASEAN-Ấn Độ** có những nghiên cứu như *ASEAN-Ấn Độ và hợp tác Mê Công - Sông Hằng* của Trần Cao Thành (Nghiên cứu quốc tế, số 1, 2002), *ASEAN trong chính sách hướng Đông của Ấn Độ* (Võ Xuân Vinh, NXB KHXH, 2015)...

Quan hệ hợp tác giữa ASEAN và Liên minh châu Âu (EU) được Phạm Đức Thành và Trần Khánh công bố trong một số bài viết như *Chủ nghĩa khu vực mở Đông Nam Á với hợp tác ASEAN - EU* của Phạm Đức Thành (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 4, 2003), *ASEAN và hợp tác Á - Âu* của Phạm Đức Thành và Trần Khánh (Nghiên cứu Đông Nam Á, số 5, 2004).

2. Những vấn đề đặt ra

Thứ nhất, bên cạnh rất nhiều thành tựu kể ở trên, phải thừa nhận một thực tế rằng việc nghiên cứu về quan hệ song phương

giữa các quốc gia Đông Nam Á vẫn còn những hạn chế nhất định.

Các nghiên cứu chỉ tập trung nghiên cứu về mối quan hệ giữa Việt Nam với từng nước như Lào, Campuchia và Thái Lan hay quan hệ giữa ba nước Việt Nam-Lào-Campuchia. Quan hệ giữa Việt Nam với một số quốc gia khác như Myanmar, Indonesia chưa thực sự có nhiều nghiên cứu. Trong phạm vi khảo sát nguồn tư liệu nghiên cứu mà chúng tôi có được từ thư viện của Viện Nghiên cứu Đông Nam Á, vẫn thiếu vắng những nghiên cứu về quan hệ giữa Việt Nam với một số nước như Malaysia, Philippines, Singapore, Brunei và Timor Leste.

Nghiên cứu về mối quan hệ giữa các nước Đông Nam Á (ngoài Việt Nam) chưa được chú tâm đúng mức. Trong phạm vi nguồn tài liệu mà chúng tôi tiếp cận được, chỉ có một vài nghiên cứu bàn về quan hệ Lào-Thái Lan, quan hệ Campuchia-Thái Lan, quan hệ Indonesia-Malaysia những năm 60 và 70 của thế kỷ XX. Việc tìm hiểu về các mối quan hệ giữa các quốc gia khác trong khu vực chưa thực sự được quan tâm đúng mức.

Thứ hai, những thành tựu nghiên cứu về quan hệ giữa các quốc gia Đông Nam Á và các cường quốc ngoài khu vực rõ ràng là không thể phủ nhận. Tuy nhiên, vẫn còn những vấn đề cần được thảo luận thêm.

Những nghiên cứu trong lĩnh vực này tuy được mở rộng hơn từ góc độ chủ thể nghiên cứu, tức là không chỉ chú trọng vào tìm hiểu mối quan hệ quốc tế của Việt Nam, Lào, Campuchia hay Thái Lan mà còn quan tâm tới quan hệ nước lớn của Myanmar,

Singapore, Indonesia, Malaysia và Philippines. Tuy vậy, trọng tâm nghiên cứu vẫn chủ yếu từ các chủ thể như Việt Nam, Lào, Campuchia, Thái Lan. Quan hệ với nước lớn của Brunei hay Timor Leste chưa được đề cập. Philippines trong quan hệ với các cường quốc ngoài khu vực cũng chỉ được quan tâm ở một vài nghiên cứu nhỏ.

Không những vậy, các nghiên cứu cũng chủ yếu tập trung vào mối quan hệ của các nước Đông Nam Á với Trung Quốc. Nói cách khác, nghiên cứu về mối quan hệ giữa các nước trong khu vực với Trung Quốc chiếm đa số trong các nghiên cứu của Viện về quan hệ giữa các nước Đông Nam Á với các nước lớn ngoài khu vực. Việc tìm hiểu quan hệ giữa các quốc gia trong khu vực với một số nước lớn hiện có ảnh hưởng quan trọng đến an ninh và hợp tác của khu vực nói chung và Việt Nam nói riêng như Mỹ, Nhật Bản, Ấn Độ, Australia vẫn chưa thực sự được quan tâm đúng mức.

Thứ ba, nghiên cứu về quan hệ giữa ASEAN với các cường quốc ngoài khu vực cũng không đồng đều. Các nghiên cứu mà chúng tôi tiếp cận được chủ yếu bàn về quan hệ ASEAN-Trung Quốc. Mối quan hệ giữa ASEAN-Mỹ, ASEAN-Nhật Bản, ASEAN-Ấn Độ, ASEAN-Australia chưa thực sự được cập nhật về nội dung và hạn chế về số lượng (nếu so sánh với những nghiên cứu về quan hệ ASEAN - Trung Quốc).

*

* * *

Trong suốt 45 năm xây dựng và phát triển, đội ngũ cán bộ nghiên cứu của Viện Nghiên cứu Đông Nam Á đã không ngừng nỗ lực, tìm tòi, nghiên cứu về nhiều vấn đề

của khu vực Đông Nam Á từ nhiều góc độ khác nhau. Hàng trăm nghiên cứu với nhiều nội dung và cấp độ khác nhau bàn về quan hệ quốc tế ở khu vực, trong đó có quan hệ giữa các nước Đông Nam Á, quan hệ giữa các nước Đông Nam Á với các nước lớn ngoài khu vực và quan hệ giữa ASEAN với các cường quốc, khẳng định vị thế quan trọng của các nhà nghiên cứu của Viện trong lĩnh vực nghiên cứu này. Tuy vậy, do sự hạn chế về nguồn lực và các điều kiện khách quan khác, việc nghiên cứu về quan hệ quốc tế ở Đông Nam Á chỉ tập trung vào một số mối quan hệ như quan hệ giữa Việt Nam với một số nước gần kề, giữa một số quốc gia Đông Nam Á với Trung Quốc hay giữa ASEAN với Trung Quốc. Trong bối cảnh mối quan hệ và sự phụ thuộc giữa các nước ngày càng lớn, đặc biệt là giữa Việt Nam và các nước trong khu vực, việc đầu tư nghiên cứu những vấn đề mà chúng tôi chỉ ra ở trên là thực sự cần thiết để đáp ứng tốt cả ba chức năng của Viện Nghiên cứu Đông Nam Á, đó là nghiên cứu cơ bản, tư vấn chính sách và đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao.

CHÚ THÍCH

1. Phạm Đức Thành (chủ biên), *Viện Nghiên cứu Đông Nam Á: 30 năm xây dựng & trưởng thành (1973-2003)*, NXB Khoa học xã hội, Hà Nội, 2003, tr.9.
2. Viện Nghiên cứu Đông Nam Á, *25 năm nghiên cứu các nước Đông Nam Á*, NXB Khoa học xã hội, Hà Nội, 1998, tr.7.
3. Phạm Đức Thành, Sdd, tr.9.
4. Phạm Đức Thành, Sdd, tr.10.